

HET ONTSTAAN VAN EEN KOSTELOZE POLIKLINIEK TER BEHANDELING VAN GESLACHTSZIEKTEN TE ROTTERDAM

DOOR K. SMAEL

HET stichten van een Medische Faculteit te Rotterdam en het omvormen van het Dijkzigtziekenhuis tot Universiteitskliniek heeft ook consequenties gehad voor de gemeentelijke bemoeiingen op het terrein van de geslachtsziektenbestrijding. Als gevolg van het overnemen door het rijk van de kosteloze dermatologische/venerologische polikliniek, die tot 1 oktober 1967 voor gemeenterekening werd geëxploiteerd, kwam de gemeentelijke taak op dit gebied der volksgezondheid te vervallen.

Deze mijlpaal geeft aanleiding, aan de totstandkoming van de gemeentelijke polikliniek voor huid- en geslachtsziekten, welke plaatsvond in het jaar 1903, een beschouwing te wijden.

Tegen het einde der vorige eeuw begonnen overal in ons land steeds sterkere bezwaren te rijzen tegen de zg. 'reglementering der prostitutie', welke reglementering was te onderscheiden in:

- a. het tolereren, onder bepaalde voorwaarden, van openbare huizen van ontucht (bordelen);
- b. de geneeskundige keuring van bewoonsters dezer bordelen.

Ook internationaal stond het probleem in de belangstelling: in 1899 werd te Brussel een internationale conferentie inzake het prostitutievraagstuk gehouden.

In Rotterdam steunde de keuring van prostituées niet op een gemeentelijke verordening. De burgemeester van Rotterdam, de heer F. B. s'Jacob, was als hoofd van de gemeentelijke politie van oordeel, dat hij op grond van het toenmalige artikel 188 van de Gemeentewet gerechtigd was tot het doen uitoefenen van geneeskundig toezicht op en onderzoek van prostituées, welk standpunt door een aantal gemeenteraadsleden werd aangevochten.

In de raadszitting van 27 oktober 1899 diende het gemeenteraadslid dr. W. B. van Staveren bij de behandeling van de begroting voor het jaar 1900 de volgende motie in:

'De Gemeenteraad, lettende op de wijziging in de inzichten bij de verschillende gemeentelijke en geneeskundige autoriteiten in de laatste jaren openbaar geworden in zake het Pros-

titutie-vraagstuk, verzoekt Burgemeester en Wethouders de afdeling Rotterdam der Maatschappij tot Bevordering van Geneeskunst uit te noodigen de Gemeenteraad van advies te dienen over de vraag, of de regeling van den toestand op dat gebied te Rotterdam uit medisch oogpunt gewenscht mag heeten, òf welke wijzigingen haar hieromtrent wenschelijk voorkomen”.

Deze motie werd door de gemeenteraad aangenomen en de afdeling Rotterdam der Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst werd uitgenodigd, van advies te willen dienen.

De afdeling Rotterdam benoemde een commissie, die in meerderheid van oordeel was, dat het toezicht diende te worden verscherpt en verbeterd, o.a. door een verpleegster beschikbaar te stellen, enz. De minderheid, onder wie de dermatoloog Van Dugteren, diende bij de afdeling Rotterdam een afzonderlijke nota in, waarin opheffing van het toezicht werd bepleit en het scheppen van ruime gelegenheid tot behandeling van geslachtsziekten van gemeentewege nodig werd geoordeeld.

In de daartoe belegde vergadering van de afdeling Rotterdam won de minderheid uit de ingestelde onderzoekcommissie het pleit en de afdeling Rotterdam van de Maatschappij kwam zonder hoofdelijke stemming tot het advies aan de gemeenteraad, dat de keuring van prostituées moest worden afgeschaft en de bordelen moesten worden verboden.

Dit advies werd aan de gemeenteraad en aan alle raadsleden persoonlijk toegezonden. Het gemeentebestuur legde het advies ter visie van de raadsleden en bleek niet van plan, verder te reageren.

In de zitting van 25 juli 1901 van de gemeenteraad stelde dr. Van Staveren bij interpellatie aan de orde:

‘In welken vorm en wanneer denken Burgemeester en Wethouders den Gemeenteraad in de gelegenheid te stellen zich uit te spreken naar aanleiding van het advies der afd. Rotterdam der Maatschappij tot bevordering der geneeskunde in zake de prostitutiekwestie?’

Namens burgemeester en wethouders gaf de burgemeester te kennen, dat aan het gestelde in de motie-Van Staveren was voldaan en dat het college geen aanleiding vond om verdere stappen te ondernemen. Het lag nu verder aan de gemeenteraad, of men vond, dat er verder nog wat diende te gebeuren.

Er volgde ook buiten de gemeenteraad een uitvoerige discussie over het prostitutievraagstuk in de vorm van brochures en artikelen in tijdschriften, waarin dr. Van Staveren een belangrijk aandeel had.

In de gemeentebegroting voor het jaar 1902 was de gebruikelijke post: 'Kosten der openbare gezondheidspolitie' opgenomen, waarin f 2.200,— werd uitgetrokken voor honorarium van een politiearts, belast met het geneeskundig toezicht op en keuring van prostituées. Bij de behandeling van deze begrotingspost in september 1901 diende dr. Van Staveren, tezamen met zes andere raadsleden, een motie in, waarin werd gesteld, dat het geneeskundig toezicht op en onderzoek van de openbare huizen, scilicet bewoonsters, niet behoorde te worden gehandhaafd en dat wel gezien de rapporten, enz. van de afdeling Rotterdam van de Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst. De motie ging vergezeld van een uitvoerige toelichting (zie Verzameling Gedrukte Stukken 1901, no. 56) waarin o.a. wordt gezegd:

'Maar ook waar de gevolgen (van de prostitutie) zich in ziekten openbaren heeft de overheid een duren plicht. Of zij dien zal vervullen door zelve een polikliniek op te richten, maar dan zowel voor mannen als vrouwen en zonder positionnaire contrôle, of door subsidieering van particuliere (poli)klinieken, gelijk hier reeds ter stede bestaan, ook dat kan eerst na aanneming dezer motie een punt van nader overleg worden, waaromtrent ondergeteekenden gaarne eerst willen afwachten wat Burgemeester en Wethouders zullen meenen te moeten voorstellen.'

De burgemeester was als hoofd van de gemeentelijke politie emotioneel zeer sterk bij deze zaak betrokken. Hij zag in de gehele actie een ondermijning van het gezag der politie op dit punt en hij bracht zijn zienswijze in een omvangrijke nota ter kennis van de gemeenteraad (Verzameling Gedrukte Stukken 1902, no. 46).

Ook onder de bevolking bracht de aangelegenheid nog al wat actie. Zes verschillende vrouwenverenigingen zonden een adres aan de gemeenteraad met adhesiebetuiging aan de motie-Van Staveren. Evenzo het 'ministerie van predikanten' van de Ned. Hervormde Gemeente te Rotterdam.

In juni 1902 wijdde de gemeenteraad niet minder dan vier zittingen aan de behandeling van de motie-Van Staveren. Uit de zeer

wijdloppige redevoeeringen, die ons nu wat rhetorisch en vaak pathetisch in de oren klinken, komt naar voren, dat bij de politie-arts, belast met de keuring van prostituées, 200 vrouwen te boek stonden: het aantal vrouwen dat het beroep uitoefende doch niet bij de politie ingeschreven stond, was onbekend. Het werd geschat op ten minste 2.000, doch zou, volgens dr. Van Staveren, ook wel 20.000 kunnen zijn.

Op het politiebureau aan het Hofplein (voor oudere Rotterdammers: 'De Galerij') moesten de ingeschreven prostituées zich regelmatig melden: bij geconstateerde geslachtsziekte mochten zij hun beroep niet uitoefenen totdat zij 'beter' waren. Zij werden echter door de politie-arts *niet* behandeld. Dr. Van Staveren stelde in de raadsdebatten, dat het systeem der reglementering niet deugde: door het systeem van het sanitaire toezicht nam het aantal (geslachts)zieken toe, terwijl juist beoogd werd, dat de reglementering een krachtig wapen zou zijn ter bevordering van de volksgezondheid. Zijn conclusie was: 'Door afschaffing van iets dat praktisch, logisch, juridisch, medisch en uit hygiënisch oogpunt verkeerd is, doen wij iets positiefs'.

Het gemeenteraadslid Boot, dat reeds in 1897 bij een discussie over de reglementering had gesteld, dat afschaffing van de bordelen geenszins zou betekenen, dat daarmee het sanitaire toezicht uit de wereld zou zijn, meende, dat de motie-Van Staveren geen enkel gevolg zou kunnen hebben.

Door voorstanders van de motie werd betoogd, dat de overheid zich door keuring van prostituées in dienst stelde van de bordeelhouder: door het materiaal 'op keur' te houden werkte de overheid ertoe mede, de straf op de zonde weg te nemen en daardoor de daad aantrekkelijk te maken. M.a.w. door het opdringen van medische diensten werd, onder de vlag der hygiëne, door de overheid de prostitutie bevorderd en beschermd.

De woorden werden aangehaald van de arts prof. dr. Chanfleury van IJsselsteyn, die een tijdlang in Den Haag het toezicht had op prostituées:

'Ik heb met den meest mogelijken ernst mijn betrekking waargenomen, maar het is mij niet mogelijk om als consciëntieus man voort te gaan, want de ondervinding deed ik al dadelijk op, dat, hoe goed ik ook keurde, hoezeer ik mij ook inspande om goed mijne betrekking waar te nemen, ik iederen

keer merkte, dat ik fouten deed, dat ik de ziekte niet altijd kon constateeren. En daarbij kwam eene overweging, die voor mij zeer veel afdeed. Het bleek mij spoedig, dat iederen keer, wanneer ik gekeurd had, juist omdat het publiek wist, hoe streng ik keurde, daarna de huizen meer bezocht werden'.

Andere raadsleden stelden, dat de strijd tegen de prostitutie geen zaak was van de gemeenteraad, doch bij de wetgever thuishoorde.

Het gemeenteraadslid Van Stolk bracht te berde, dat de artsen, die bij monde van de afdeling Rotterdam der Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst tot afschaffing van het toezicht hadden geadviseerd, weinig recht van spreken hadden. In de bestaande contracten van de buspraktijk (ziekenfondsverzekering) was speciaal uitgesloten de behandeling van geslachtsziekten. Wilde een buspatiënt daarvoor behandeld worden dan moest hij zowel voor de behandeling als voor de geneesmiddelen betalen. Zeer praktisch was de inbreng in het debat (avondzitting van 19 juni 1902) van de grote voorman van de S.D.A.P., H. Spiekman, die erop wees, dat hij gaarne wilde medewerken aan de bevordering van de openbare zedelijkheid, maar niet tevreden kon zijn met de voorgestelde afschaffing van de reglementering en keuring. Al werd daarmee slechts weinig resultaat bereikt, het belemmerde in elk geval iets de verspreiding der geslachtsziekten vooral onder de lagere bevolgingsklassen die zich niet door de 'busdokter' konden laten behandelen en geen geld hadden voor een gewone arts. Hij bepleitte als primaire maatregel 'het openstellen van de gemeentelijke poliklinieken voor dat publiek'. Hij wilde zelf geen voorstel doen, doch wenste slechts zijn stem aan de motie-Van Staveren c.s. te geven, indien daaraan waarborgen werden toegevoegd, welke zouden leiden tot daadwerkelijke bevordering van de volksgezondheid.

Het raadslid W.A. Mees merkte op, dat in de toelichting op de motie-Van Staveren was gewezen op de mogelijkheid van oprichting van een polikliniek. Hoewel hij met geen woord adhesie betuigde aan de uiteenzetting van de heer Spiekman, gaf hij als zijn mening te kennen, dat er verbetering bij de bestrijding van venerische ziekten zou mogen worden verwacht door de oprichting van een speciale polikliniek. Hij bracht verder onder de aandacht, dat in het ziekenhuis vele mannen werden verpleegd, lijdende aan venerische ziekten, die overigens gezond waren en zeer goed poliklinisch behandeld konden worden. Deze zouden bij oprichting

van een polikliniek voor geslachtszieken niet meer behoeven te worden opgenomen en bij het grote plaatsgebrek in het ziekenhuis zouden hun plaatsen dadelijk door andere patiënten bezet kunnen worden.

Het raadslid Visser stelde tenslotte voor, de ingediende motie-Van Staveren c.s. aan te vullen met de woorden:

‘en van oordeel zijnde, dat de geneeskundige behandeling van mannen en vrouwen, lijdende aan venerische ziekten, met het oog op de openbare gezondheid, van gemeentewege bevorderd dient te worden, nodigt Burgemeester en Wethouders uit met een en ander bij de aanstaande samenstelling der begroting rekening te houden’.

Zeër wijdløpig verklaarde dr. Van Staveren, geen bezwaren te hebben tegen het amendement Visser.

In zijn beantwoording van de sprekers in de gemeenteraad verklaarde de burgemeester, dat er te Rotterdam geen reglement bestond, noch een gedwongen keuring: er bestond slechts een door het hoofd der politie uitgevaardigde instructie ter verzekering van het sanitaire toezicht op openbare huizen van ontucht en haar bewoonsters. Verder merkte de burgemeester naar aanleiding van het voorstel-Visser op, dat er reeds meer dan ene polikliniek bestond, waar men tegen betaling van f 1,— per maand kon worden geholpen.

De motie-Van Staveren, aangevuld met het amendement Visser, werd ten lange leste aanvaard door de gemeenteraad en daarmee was:

1. het geneeskundig toezicht van politiewege op prostituées afgeschaft;

2. de grondslag gelegd voor het totstandkomen van een gemeentelijke polikliniek ter kosteloze behandeling van geslachtsziekten.

Ter afronding van deze notities omtrent het ontstaan der polikliniek kan nog worden vermeld, dat de gemeentelijke polikliniek, die per 1 november 1903 in bedrijf werd gesteld, niet werd gehuisvest in het gemeenteziekenhuis zelf, doch in een benedenhuis aan de Van Oldenbarneveltstraat 123. Deze behuizing heeft gediend tot 1921. Toen werd de polikliniek in exploitatie overgedragen aan de gemeentelijke Geneeskundige Dienst en nog in hetzelfde jaar gehuisvest in een oud koopmanshuis aan de Nieuwehaven 87, dat in de grote brand van mei 1940 in vlammen is opgegaan.

LUCHTVERONTREINIGING TE ROTTERDAM IN 1885

IN het door Sokolow uitgegeven Ha-assief van 1886 geeft Wolf Schorr reisindrukken weer uit Holland. Over zijn bezoek aan Rotterdam in 1885 schrijft hij o,a.:

De eerste stad, waar men in Holland aankomt via de Rijn, is Rotterdam, een grote handelsstad, vol leven en drukte door de vele mensen, die naar alle kanten hard lopen naar hun winkels en werkplaatsen en door grote lastwagens, beladen met verschillende goederen en door de talloze schepen en stoomboten die de havens en kanalen vullen, die zich over de hele stad uitstrekken. (. . .).

Rotterdam en ook Amsterdam zijn te vergelijken met amphi-
bieën, dieren, die zowel op het droge als in het water leven, het is het beeld van een krokodil en walvis. Maar terwijl de walvis uit zijn neusgaten waterkolommen omhoog spuit, zo blaast dit dier rookkolommen uit zijn kop omhoog. En hij zwaait zijn staart, die op het droge ligt, heen en weer, zodat stofwolken omhoog stijgen en de hemel verduisteren. Dat zijn de schoorstenen van de stoomboten, die geen ogenblik ophouden rook uit hun monden te spuiten. En de vele wagens, beladen met koopwaren, die de hele dag door de stad rijden, vullen de stad met stof en aarde.

En doordat er in alle steden van Holland grachten en kanalen zijn, daardoor is er geen plaats om voorhoven voor de huizen te bouwen en daarom is de toegang tot de huizen niet door een poort, maar van binnen en daar zijn dan heel smalle trappen en de deuren naar de woningen zijn aan twee kanten van de trap. En als twee mensen elkaar daar willen passeren, gebeurt het soms, dat de een de ander een flinke oplawaai geeft, zodat één van hen terugvalt in het huis en vergeet 'goede morgen' te zeggen. En omdat de trappen zo smal zijn, moeten alle grote voorwerpen door de ramen omhoog gehesen worden met touwen of ijzeren heftuigen. En omdat er geen ruimte is, zijn de dienstmeiden genoodzaakt de kleden en tapijten op straat uit te kloppen en van de ochtend tot de avond kan men op alle straten telkens twee meisjes zien, die de tapijten en kleden aan twee kanten vasthouden en ze met alle kracht uitschudden en het stof vult de straat wat voor de voorbijganger zeer onaangenaam is'.

(D. Hausdorff)